

Nr 25.

Utlåtande i anledning av väckt motion om upphävande av reglerna om summa revisibilis.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 385, vilken behandlats av första lagutskottet, ha herrar *Lindberg* och *Hansson* i Skediga hemställt, »att riksdagen måtte företaga sådan ändring av 54 kap. rättegångsbalken, att reglerna om summa revisibilis upphävas».

Beträffande skälen för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser.

Genom 54 kap. 9 § *rättegångsbalken* har fullföljd av talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i mål eller ärende, som väckts vid underrätt, gjorts beroende av att högsta domstolen meddelat den klagande parten tillstånd till fullföljd (prövningstillstånd), såvitt ej fråga är om talan, som i mål om allmänt åtal föres av riksåklagaren eller av justitiekanslern eller riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman. Enligt 10 § samma kapitel må prövningstillstånd meddelas allenast på följande grunder, nämligen

1. om för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle hava synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga (s. k. prejudikat- eller intressedispens); eller

2. om anledning förekommer till ändring i det slut, vartill hovrätten kommit, eller eljest med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till talans prövning (s. k. ändringsdispens).

Ändringsdispens må dock jämlikt 12 § första stycket samma kapitel icke meddelas part i anledning av talan rörande penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, om värdet av vad parten tappat i hovrätten uppenbart icke uppgår till 1 500 kronor.

I andra stycket av samma paragraf stadgas hinder för att erhålla ändringsdispens i vissa brottmål. Sådant hinder föreligger för målsägande, om icke hans talan avser brott, varå straffarbete eller avsättning kan följa. Beträffande tilltalad föreligger dylikt hinder, om icke talan avser brott, varå straffarbete eller avsättning kan följa, eller ock annat brott och den tilltalade förklaras straffri på grund av sin sinnesbeskaffenhet eller erhållit anstånd med straffs ådömande eller för brottet dömts till förvaring i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd eller till ungdomsfängelse, fängelse, mistning av befattning på viss tid, dagsböter ej under sextio eller böter omedelbart i penningar ej under 1 500 kronor eller ock blivit fälld till vite ome-

delbart i penningar ej under nämnda belopp eller för honom bestämts ny minsta tid för förvaring eller internering.

I 55 kap. 4 § och 56 kap. 4 § stadgas, att kärande respektive klagande, som anser, att prövningstillstånd skall meddelas enligt 54 kap. 10 § 1. i revisions- respektive besvärslagen bör närmare ange de omständigheter han åberopar till stöd härför.

I behandling av fråga rörande tillstånd, att talan må komma under högsta domstolens prövning, skola enligt 3 kap. 6 § tre ledamöter deltaga. I 7 § samma kapitel stadgas vidare, att om skiljaktiga meningar förekomma, huruvida prövningstillstånd skall meddelas, tillstånd skall beviljas, om två ledamöter äro ense därom eller, i fråga om ändringsdispens, någon ledamot finner tillstånd böra meddelas.

Slutligen må erinras om den skyldighet att nedsätta fullföljdsavgift, 150 kronor, och lika stort belopp till säkerhet för kostnadsersättning åt motpart, som stadgas i 54 kap. 17 §. Från nedsättningsskyldighet är kronan fri, så ock i brottmål åklagare samt tilltalad, som i målet hålles häktad. Annan tilltalad, som för talan i fråga om honom ådömt ansvar, skall vara fri från nedsättande av fullföljdsavgift. Nedsättning till säkerhet för kostnadsersättning erfordras icke, om enskild motpart ej finnes. Nedsättningsskyldig part kan enligt närmare regler i 18 §, genom att styrka fattigdom, få fullfölja talan utan hinder av att han icke förmår fullgöra nedsättningsskyldighet.

Historik.

Beträffande frågans utveckling före nya rättegångsbalkens antagande får utskottet hänvisa till sitt utlåtande nr 11 till 1948 års riksdag.

Genom *lag den 11 maj 1945 om ändring i 30 kap. rättegångsbalken i 1734 års lag*, som trädde i kraft den 1 juni 1945, bragtes nya rättegångsbalkens regler om begränsning i fullföljdsrätten med vissa jämkningar förskottsvis i tillämpning. Syftet med denna åtgärd var, att till den nya rättegångsbalkens ikraftträdande åstadkomma en önskvärd minskning av högsta domstolens arbetsbalans.

I en vid 1948 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 67, av herr *Hansson* i Skediga yrkades, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 54 kap. 12 § rättegångsbalken, att paragrafens första stycke utgår.

Utskottet avstyrkte i sitt över motionen avgivna utlåtande, nr 11, bifall till motionen. Därvid yttrade utskottet:

De nuvarande reglerna i 54 kap. rättegångsbalken om fullföljd av talan mot hovrätts dom och beslut, då talan rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, kunna sägas innebära, att fullföljden till högsta domstolen i dylika fall är begränsad på två sätt, nämligen dels genom reglerna om prövningstillstånd i 10 §, dels ock genom bestämmelserna om summa revisibilis i 12 § första stycket.

De ifrågakvarande inskränkningarna i fullföljdsrätten, som tillkommit vid olika tidpunkter, ha föranletts av nödvändigheten att begränsa högsta domstolens arbetsbörda. Detta har möjliggjorts genom att vissa mål och ärenden icke tillåtas komma under högsta domstolens prövning. Sedan gammalt har emellertid i vårt land möjligheten att få sin sak prövad av Kungl. Maj:t

uppfattats som en allmän medborgerlig rättighet. De avsteg från denna grundsats, som omständigheterna tvingat fram, ha gjorts med viss tvekan.

Ännu är omöjligt att säga i vad mån högsta domstolens arbetsbörda kan komma att påverkas av den nya processordningen. Skulle det visa sig, att rättegångsreformen leder till en mera avsevärd minskning av antalet mål, som drages under högsta domstolens prövning, och till en lindring i domstolens arbetsbörda över huvud, bör enligt utskottets mening tagas under övervägande om och i vad mån nu gällande begränsningar i rätten att fullfölja talan till högsta domstolen kunna mildras.

Verkningarna av tänkbara ändringar i reglerna om begränsning av fullföljdsrätten kunna icke överblickas förr än rättegångsbalken varit i kraft under så lång tid, att närmare erfarenheter vunnits av densamma. Vidare överväganden i frågan måste därför anstå ännu någon tid.

I en vid utlåtandet fogad reservation av herr *Lindberg* uttalades, att utskottet bort hemställa att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående sådan ändring av 54 kap. rättegångsbalken, att reglerna om summa revisibilis upphävas. Till stöd härför anfördes, att bestämmelserna om summa revisibilis innebure ett avsteg från grundsatsen, att alla medborgare skola ha möjlighet att i sista hand få sin sak prövad av Kungl. Maj:t. Ifrågavarande lagregler utgjorde också ett avsteg från principen om allas likhet inför lagen. På grund av olika omständigheter hade bestämmelserna om summa revisibilis i avsevärd grad förlorat sin fullföljdsbegränsande betydelse under senare tid. Det kunde därför ifrågasättas, huruvida dessa regler icke nu kunde avskaffas.

Vid frågans behandling i kamrarna bifölls utskottets hemställan, i andra kammaren efter votering, varvid 100 röster avgåvos för utskottets förslag och 86 för reservationen; 15 ledamöter avstodo från att rösta.

Högsta domstolens arbetsbörda m. m.

Utskottet har införskaffat vissa statistiska uppgifter rörande högsta domstolens arbetsbörda och av hovrätterna avgjorda mål. Uppgifterna äro fogade såsom bilagor vid utlåtandet (*tabellerna 1—5*). De avse dels åren 1943—1947 och dels 1949. För sistnämnda år lämnas uppgifter allenast såvitt angår mål, som handlagts enligt nya rättegångsbalken, d. v. s. sådana, vari underrätt meddelat dom eller beslut efter den 1 januari 1948. I högsta domstolen ha åtskilliga mål under år 1949 behandlats enligt förut gällande rättegångsordning. Beträffande högsta domstolens arbetsbörda må även erinras om att uppgifterna endast redovisa sådana mål, vilka genom ordinära rättsmedel bragts under domstolens prövning, och sålunda icke resningsansökningar och nådemål.

Arbetsbalansen i högsta domstolen, som vid utgången av år 1944 var 843 mål och ärenden, har successivt minskats. Den 15 augusti 1947 var den 617, ett år senare 570 och den 31 maj 1949 324 mål och ärenden. Denna balans har i årets statsverksproposition (Bil. 4, s. 10) av föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg, angivits vara av normal storlek. Arbetsbalansens nedbringande har möjliggjort en från mitten av år 1949 skeende minskning av antalet extra revisionssekreterare, vilket tidigare ökats för ba-

lansens avarbetande. I dessa frågor får utskottet hänvisa till ovannämnda statsverksproposition samt statsverkspropositionerna till 1948 års riksdag (Bil. 4, s. 12 ff.) och 1949 års riksdag (Bil. 4, s. 10 ff.).

Ytterligare må nämnas, att antalet mål, i vilka högsta domstolen under 1949 hållit huvudförhandling, uppgår till 76.

Utskottet.

Reglerna i 54 kap. rättegångsbalken innebära, att talan emot hovrätts dom — med ett fåtal undantag — icke må komma under högsta domstolens prövning med mindre samma domstol meddelat prövningstillstånd. Sådant tillstånd är som ovan nämnts av två slag, *s. k. prejudikat- eller intressedispens*, som meddelas om för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller om parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga, samt *s. k. ändringsdispens*, som meddelas, om anledning förekommer till ändring i det slut, vartill hovrätten kommit, eller eljest med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till talans prövning. De i förprövningen deltagande tre justitieråden ha sålunda i allmänhet i första hand att undersöka om anledning förekommer till ändring i hovrättens domslut. För att prejudikat- eller intressedispens skall erhållas erfordras att två justitieråd äro ense därom. Ändringsdispens beviljas, om icke samtliga de i förprövningen deltagande justitieråden, d. v. s. lika många som majoriteten på en avdelning i högsta domstolen, rösta däremot.

Vissa mål äro emellertid genom bestämmelserna om summa revisibilis och däremot svarande regler beträffande brottmålen försatta i en undantagsställning. Dessa särskilda bestämmelser avse sådana tvistemål, i vilka talan rör penningar eller sådant som kan skattas i penningar och värdet av vad parten lappat i hovrätten icke uppgår till 1 500 kronor; med uttrycket summa revisibilis avses detta belopp. Beträffande nu nämnda mål meddelas prövningstillstånd endast då förutsättningar finnas för prejudikat- och intressedispens. Förprövningen inskränker sig på grund härav såvitt angår dessa mål till en undersökning huruvida sådant fall föreligger.

Inskränkningarna i rätten att fullfölja talan hos högsta domstolen ha föranletts av nödvändigheten att begränsa domstolens arbetsbörda. Reglerna om summa revisibilis och däremot svarande regler för brottmålen ha gällt sedan 1915. Förprövningen i övrigt infördes med nya rättegångsbalken.

Förarbetena till de 1915 införda fullföljdsinskränkningarna utvisa, att dessa inskränkningar väckte starka betänkligheter. Särskilt gällde detta tvistemålen. Man erinrade om att bestämmelserna i ämnet icke överensstämde med den uppfattning rörande parTERS rättigheter i fullföljdshänseende, som hos landets befolkning allmänt gjorde sig gällande, samt att reglerna kunde synas skapa en olikhet inför lagen. Under diskussionerna i förevarande fråga har vidare anförts, att ett mindre penningbelopp för många parter ofta hade större betydelse än ett högre belopp för andra.

Man kan peka på åtskilliga omständigheter, varigenom olägenheterna för den rättssökande allmänheten av reglerna om summa revisibilis blivit mindre än vad de voro vid dessa reglers införande år 1915. Den efterföljande tiden har medfört åtskilliga reformer i fråga om såväl förfarandet som domstolarnas organisation, vilka bidragit till att öka säkerheten i de lägre instansernas avgöranden. Viktigast har härvid varit införandet av nya rättegångsbalken. Skillnaden mellan de av reglerna om summa revisibilis berörda målen och övriga mål har vidare blivit mindre märkbar, sedan även de senare målen som regel blivit underkastade fullföljdsprövning. Beloppet av 1 500 kronor har till följd av penningvärdets fall nu betydligt lägre realvärde än 1915. Även den genom rättegångsreformen inträdda ökningen av processkostnaderna har sannolikt bidragit till att avhålla parter från att draga tvister, som röra mindre värden än 1 500 kronor, inför den högsta instansen.

De principiella invändningarna mot ifrågakvarande undantagsregler kvarstå emellertid. Den nuvarande ordningen med förprövning i skilda former för olika mål har också medfört en anmärkningsvärd inveckling av reglerna om fullföljd till högsta domstolen. När bestämmelserna om summa revisibilis infördes, skedde detta för att bemästra ett nödläge i form av en alltför stor arbetsbalans hos högsta domstolen, för vilket andra botemedel icke ansågos stå till buds. Det ligger då i sakens natur, att dylika regler icke böra bibehållas längre än som är nödvändigt.

Så länge den äldre ordningen för fullföljd av talan till högsta domstolen gällde, var det icke möjligt att avstå från de inskränkningar i fullföljdsrätten, som reglerna om summa revisibilis och däremot svarande regler för brottmålen innebära. Sedan numera förprövning införts för flertalet mål, som icke beröras av dessa regler, och rättegångsreformen även i övrigt genomförts, är emellertid situationen en annan. Över huvud kan tänkas, att rättegångsreformen leder till en minskning av antalet mål, som dragas under högsta domstolens prövning. Skulle så ske, bör, såsom uttalades i utskottets utlåtande nr 11 till 1948 års riksdag, övervägas i vad mån gällande begränsningar i rätten att fullfölja talan till högsta domstolen kunna mildras.

I samma utlåtande framhöll utskottet, att verkningarna av tänkbara ändringar i reglerna om begränsning av fullföljdsrätten icke kunna överblickas, förrän rättegångsbalken varit i kraft under så lång tid, att närmare erfarenheter vunnits av densamma. Numera föreligger i detta hänseende visst material, för vilket utskottet ovan redogjort. Här må erinras om att arbetsbalansen i högsta domstolen — låt vara senare än beräknat och med hjälp av tillfälligt anställda revisionssekreterare — kunnat nedbringas till normal storlek. Vidare föreligger vissa statistiska uppgifter för år 1949, det första år, under vilket mål enligt nya rättegångsbalken i större utsträckning behandlats av högsta domstolen. Detta material är emellertid icke tillräckligt. Även under 1949 har högsta domstolen prövat åtskilliga mål enligt äldre rättegångsbalken, och de äldre målen äro ännu ej helt avarbetade. Det är icke heller möjligt att bygga på erfarenheterna från ett enda år. Osannolikt är icke, att fullföljdsfrekvensen i framtiden kommer att bli större än nu. Här-

vidlag kan framhållas, att den i början av rättegångsbalkens tillämpning skönjbara tvekan att anlita det helt omlagda förfarandet i högre instans synes vara på väg att försvinna. Först några års erfarenheter kunna giva tillförlitliga hållpunkter för frågans bedömande.

Det är sålunda icke klart, i vad mån ett bibehållande av reglerna om summa revisibilis och däremot svarande fullföljdsinskränkningar för brottmålen kan anses önskvärt ur synpunkten av intresset att begränsa högsta domstolens arbetsbörda. Även om denna synpunkt icke kan få tillmätas avgörande betydelse för all framtid, är det dock nödvändigt, att innan en ändring genomföres, verkningarna därav i fråga om högsta domstolens arbetsbörda kunna tillförlitligen bedömas. Utskottet finner sig under sådana förhållanden icke kunna förorda vare sig den i motionerna begärda lagändringen eller något särskilt initiativ från riksdagen i motionernas syfte. I sitt utlåtande nr 23 till årets riksdag har emellertid utskottet i anledning av väckta motioner förordat, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av hittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. Därest en sådan utredning kommer till stånd, kan den beräknas taga åtskillig tid i anspråk. Det är sannolikt, att därunder tillräckliga erfarenheter kunna göras rörande högsta domstolens arbetsbörda. Skulle så bli fallet, bör enligt utskottets mening även det ifrågavarande spørsmålet upptagas till behandling.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 385, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 4 maj 1950.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Ahlkvist, Olofsson, Lundgren, Cassel, Lindgren, Göransson* och Fritiof Karlsson*;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Olsson i Mellerud, Lindberg, Håstad, Svensson i Stenkyrka, Ekström* och fröken Liljedahl*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Lindberg*.

Tab. 1. Till högsta domstolen inkomna och där slutligt handlagda mål åren 1943—1947.

	Revisionsmål		Civla besvärsmål		Kriminella besvärsmål		Ansökningar om prövningstillstånd	
	In-komna	Slutligt handlagda	In-komna	Slutligt handlagda	In-komna	Slutligt handlagda	In-komna	Slutligt handlagda
1943	348	325	172	146	827	787	—	—
1944	377	252	202	186	986	931	—	—
1945	343	313	181	190	696	764	515	339
1946	76	290	110	196	256	378	1 177	1 072
1947	92	233	111	116	204	224	1 084	1 062

Tab. 2. Av högsta domstolen avgjorda mål, i vilka ansökning om prövningstillstånd varit bifallen, samt avslagna ansökningar om dylikt tillstånd, år 1949.

H o v r ä t t e r	Antal avgjorda mål, i vilka ansökningen varit bifallen	Antal avslagna ansökningar
Svea hovrätt	54	259
Göta »	18	92
Hovrätten över Skåne och Blekinge	16	110
» för Västra Sverige	15	89
» » Nedre Norrland	6	40
» » Övre »	9	46
Summa	118	636
Vattenöverdomstolen.....	—	—

Tab. 3. Av högsta domstolen såsom tredje instans slutligt prövade mål, år 1949.

Hovrätter från vilka målen fullföljts	Hela antalet mål	Därav mål, i vilka processföremålets värde resp. processföremålet varit				ej av förmögenhetsnatur eller av okänt värde
		under 1 500 kr.		1 500 kr. o. däröver		
		Hela antalet mål	Därav brottmål, variskadeståndstalan förts	Hela antalet mål	Därav brottmål, variskadeståndstalan förts	
Svea hovrätt.....	54	4	2	13	—	37
Göta »	18	5	1	4	—	9
Hovrätten öv. Skåne o. Blekinge	16	5	—	2	—	9
» för Västra Sverige ..	15	—	—	5	1	10
» » Nedre Norrland..	6	1	1	—	—	5
» » Övre » ..	9	—	—	2	—	7
Summa	118	15	4	26	1	77
Vattenöverdomstolen	—	—	—	—	—	—

Tab. 4. Vid hovrätterna slutligen avgjorda värdjade tvistemål och besvärsmål, år 1949.

H o v r ä t t e r	Hela antalet mål	Därav mål, i vilka processföremålets värde resp. processföremålet varit		
		under 1 500 kr.	1 500 kr. och däröver	ej av förmögenhetsnatur eller av okänt värde
Svea hovrätt.....	937	196	356	385
Göta »	354	134	121	99
Hovrätten över Skåne och Blekinge...	351	97	151	103
» för Västra Sverige	325	77	76	172
» » Nedre Norrland	207	58	66	83
» » Övre »	186	48	30	108
Summa	2 360	610	800	950
Vattenöverdomstolen	48	6	30	12
Tillsammans	2 408	616	830	962

Tab. 5. Av högsta domstolen avgjorda, i hovrätten konforma eller difforma mål, fördelade efter fastställelse eller ändring i högsta domstolen, år 1949.

	Tvistemål				Brottmål			
	Konforma		Difforma		Konforma		Difforma	
	Fastställda	Ändrade	Fastställda	Ändrade	Fastställda	Ändrade	Fastställda	Ändrade
Samtliga hovrätter..	15	24	16	25	9	11	6	5